

Ідеальні цапи-відбувайли

Пакистан хоче депортувати 1,7 млн афганців. Так уряд відволікає увагу від власних проблем і посилює тиск на талібів.

Те, що в Німеччині зараз тільки обговорюють, в Пакистані вже стало реальністю. 3 жовтня тимчасовий уряд на чолі з прем'єр-міністром Анвар-уль-Хаком Какаром оголосив, що всі нелегальні мігранти повинні добровільно залишити країну, а ті, хто не виконає вимогу, з 1 листопада підлягатимуть депортації. Попри досить узагальнене, неконкретне формулювання, було зрозуміло, що йдеться передовсім про 1,7 млн афганців, які в'їхали в країну нелегально. До того, як термін сплив, близько 170 тис. афганців залишили Пакистан. 8 листопада уряд повідомив, що загалом з Пакистану виїхало вже 250 тис. нелегальних мігрантів. Ті, хто поки що залишається в країні й може уникнути депортації, ризикують втратити роботу й житло, оскільки уряд заявив, що буде притягати до відповідальності також орендодавців і роботодавців нелегальних мігрантів.

Зараз уряд, здається, серйозно налаштований на депортацію, про що свідчать численні повідомлення про подекуди насильницькі дії поліції цими днями. Поліція та органи безпеки активно шукають біженців без дійсних документів. В разі затримання їх депортують в Афганістан після встановлення особи та реєстрації в пакистанській базі даних населення (і, ймовірно, інтернування). Щодня в такий спосіб пакистансько-афганський кордон перетинають понад 5 тис. осіб, серед яких багато дітей. ЗМІ повідомляють про хаос в імprovізованих таборах як з пакистанського, так і з афганського боку кордону на перевантаженому пункті пропуску Торхам.

Багато хто з афганців, яких зараз депортують, народився й виріс в Пакистані. На [історичній] батьківщині вони опиняться вперше. Уряд талібів різко критикує Пакистан за цю хвилю депортацій, хоча афганські правителі активно агітують за повернення афганців з моменту приходу до влади в серпні 2021 року. Однак режим не в змозі впоратися з великою кількістю людей на кордоні. В Афганістані й без того, внаслідок громадянської війни, санкцій і стихійних лих, починається гуманітарна катастрофа, а масова

імміграція на тлі наближення зими може погіршити ситуацію.

*Режим талібів не в змозі
впоратися з великою
кількістю людей на
кордоні*

Суворе поводження Пакистану з афганцями – початок часто анонсованої, але поки що рідко реалізованої відмови від складеного десятиліттями досить ліберального ставлення до біженців. Міграційні рухи між Пакистаном і Афганістаном сягають корінням у далеке минуле. Кордон між двома країнами, проведений британськими колонізаторами, пролягає через райони етнічного розселення, зокрема, пуштунів у регіоні. Як наслідок, у кордоні завжди було багато дірок, хоч би як уряди намагались це виправити.

Проте реально масштабне переселення відбулося тільки наприкінці 1970-х років, під час радянського вторгнення в Афганістан. Тоді Пакистан прихистив велику кількість афганських біженців. І уряд, і населення Пакистану підтримували своїх північних братів і сестер у боротьбі проти радянських загарбників. В тій ситуації прийом біженців був абсолютно закономірним явищем. На момент виведення радянських військ з Афганістану в Пакистані жило близько 4 млн афганських біженців. Деякі з них, але далеко не всі, повернулися в Афганістан після завершення бойових дій. Більше половини залишилися в Пакистані, й відтоді неможливо уявити собі пакистанські міста без афганців.

Громадянська війна в Афганістані, яка почалася в 1989 році, і перший прихід до влади «Талібану» у 1996-му викликали нову хвилю біженців до Пакистану. В 2000 році Агентство ООН у справах біженців нарахувало в Пакистані близько 2 млн афганських біженців. Період відносної стабільності після скинення «Талібану» коаліцією на чолі з США 2001 року дозволив багатьом з них повернутись. Але коли таліби повторно захопили владу в серпні 2021-го, рух знову розвернувся в бік Пакистану. Відтоді триває приплив афганських біженців. Агентство ООН у справах біженців каже, що в Пакистані живе 3,7 млн афганців. За оцінками пакистанського уряду, в Пакистані перебуває 4,4 млн афганських біженців, 1,7 млн з яких, вочевидь, в'їхали в країну нелегально.

*За оцінками
пакистанського уряду, в
Пакистані перебуває 4,4*

Спочатку афганських біженців в Пакистані було розподілено по спеціально виділених для них поселеннях, але нині близько двох третин зареєстрованих у Пакистані афганців

млн афганських біженців

живе за межами поселень біженців, переважно в поганих умовах, особливо в міських районах. Більшість афганців у Пакистані не мають чіткого правового статусу й тому змушені покладатись на неформальну економіку, щоб отримати доступ до роботи, охорони здоров'я, освіти й житла. Пакистанські роботодавці використовують афганців як дешеву робочу силу, найчастіше для некваліфікованої роботи, наприклад, у транспортному секторі, як поденників, ганчірників або на простих ремісничих підприємствах.

Багато афганців живуть у тих самих районах і умовах, що й пакистанці, і зазвичай співіснують з ними без серйозних конфліктів. За минулі десятиліття було укладено багато шлюбів між громадянами Пакистану та Афганістану, особливо між пуштунами й хазарейцями. Проте не слід забувати, що Пакистан не підписав Конвенцію ООН про статус біженців і не сформулював жодної офіційної політики, яка би стосувалась біженців і міграції. Національне законодавство, зокрема, можливість натуралізації народжених у Пакистані дітей біженців часто тлумачить як обмеження, особливо коли йдеться про афганців. Афганські біженці, які регулярно в'їжджають у Пакистан, отримують від пакистанського уряду реєстраційний документ, що дає їм доступ до спеціальних навчальних закладів, але не визначає статус проживання й не захищає від депортації або свавілля з боку влади.

Пакистан може використати масову депортацію для тиску на талібів

Довга історія міграції афганців у Пакистан не впливає на загальний настрій, який за попередні місяці став помітно похмурішим. Цьому сприяло значне погіршення ситуації з безпекою в прикордонні й глибока економічна криза в Пакистані. Саме афганських біженців уряд і силові структури Пакистану в першу чергу звинувачують в ісламістському тероризмі. За словами тимчасового міністра внутрішніх справ Сарфраз Бутті, громадяни Афганістану безпосередньо причетні до 14 з 24 терактів, скоєних терористами-смертниками в Пакистані цього року. На й без того дуже жвавих ринках праці й житла афганці становлять серйозну конкуренцію, особливо

для бідних верств населення. Крім того, є відомості, що контрабанда валюти в Афганістан, який перебуває під міжнародними санкціями, дестабілізує пакистанську валюту і, як наслідок, сприяє зростанню вартості життя в Пакистані.

Напруження у відносинах між Пакистаном і режимом талібів в Афганістані теж може зіграти свою роль. Пакистан звинувачує талібів у тому, що вони недостатньо протидіють екстремістам, які планують напади на Пакистан з афганської території. Талібам же заважає паркан, зведений Пакистаном уздовж державного кордону, який Афганістан не визнає. Недавно дійшло до перестрілок між пакистанськими й афганськими прикордонниками, які відбувалися вже неодноразово. Пакистан може використати масову депортацію для тиску на талібів, які й без того вже зіткнулися з гуманітарною катастрофою в Афганістані.

В сукупності ці події та звинувачення утворюють небезпечну суміш. Критики як в самому Пакистані, так і за кордоном пов'язують хвилю депортацій з парламентськими виборами, запланованими на лютий 2024 року. Драконівські заходи дозволили уряду й силовим структурам привернути увагу громадськості до нелегальної міграції афганців у Пакистан, щоб відвернути її від внутрішньополітичної поляризації, викликаній відставкою і арештом колишнього прем'єр-міністра Імрана Хана, й від економічних проблем. На думку критично налаштованих оглядачів, політична еліта Пакистану використовує афганських біженців (чия доля часто дуже драматична) як цапів-відбувайлів у внутрішній політиці і як розмінну монету в зовнішній, передовсім проти «Талібану». Те, що сувора політика депортації не зазнає жорсткої критики всередині країни, дозволяє припустити, що це може спрацювати.

Тож уряд в Ісламабаді почувається впевнено. В.о. прем'єр-міністра Какар 8 листопада заявив пресі, що заворушення в країні посилюються значною мірою саме через нелегальних іммігрантів, тому Пакистан має як юридичне, так і моральне право депортувати їх. Але попри всю показну жорсткість, оглядачі сумніваються, що Пакистан справді хоче й може тиснути на афганських біженців тижнями й місяцями з метою депортації всіх 1,7 млн осіб. Країна в скруті не може дозволити собі використовувати ресурси й логістику для подібних силових заходів. В минулому такі ініціативи завжди через деякий час закінчувались невдало.

Та все ж таки дії пакистанського уряду зазнають широкої

міжнародної критики. Критикують безкомпромісну суворість влади, а також недостатню увагу до таких проблем, як народжені в Пакистані діти біженців або переслідування активістів і журналістів. Є також відомості про те, що афганці, зареєстровані в Пакистані, і учасники організованих західними країнами програм прийому (включно з колишніми місцевими співробітниками німецьких організацій) стають жертвами переслідувань і тиску з боку поліції. Крім того, ООН та правозахисні організації наголошують на ймовірності гуманітарної катастрофи на переповнених прикордонних пунктах пропуску.

*Конкретних пропозицій
та ініціатив і досі
бракує*

При цьому конкретних пропозицій та ініціатив, які переконали би пакистанський уряд відмовитися від жорсткої позиції, і досі бракує. Наприклад, можна було б запропонувати Пакистану більшу фінансову підтримку для задоволення потреб афганських біженців. З погляду Пакистану такий розподіл відповідальності був би більш ніж доречний, оскільки пакистанці звинувачують у нинішній ситуації передовсім поспішне виведення військ з Афганістану в серпні 2021 року. Ісламабад вважає, що Пакистан залишився сам на сам з наслідками невдалого експерименту Заходу в Афганістані.

Це досить болюче питання, адже після виведення військ з Афганістану нові війни й кризи, зокрема, в Україні та Газі, витіснили тему подальшої долі Афганістану не тільки з новин, але й зі свідомості багатьох політиків і громадян на Заході. Однак ситуація в Афганістані залишається драматичною, тому не можна забувати про долю афганських біженців в регіоні (крім Пакистану, насамперед в Ірані, який теж дедалі частіше їх депортує). Необхідні нові політичні й гуманітарні ініціативи для захисту афганців, які рятуються від насильства й бідності, а вже наявні зобов'язання, такі як Регіональний план УВКБ ООН з реагування на проблеми біженців, має бути нарешті виконано.

Останнє, але не менш важливе: з огляду на нинішні дискусії про широкомасштабні депортації та перехід Німеччини до більш обмежувальної міграційної політики, в інтересах німецьких і європейських урядів дати можливість афганським біженцям жити в гідних умовах якомога ближче до батьківщини.

Хамаюн Хан

Ісламабад

Хамаюн Хан (Hamayoun Khan) – проєктний координатор Фонду ім. Фрідріха Еберта в Пакистані.

Нільс Геґевіш

Д-р Нільс Геґевіш (Niels Hegewisch) – консультант з питань Китаю та геополітики в Азійському відділі Фонду ім. Фрідріха Еберта (FES) в Берліні. Раніше очолював офіси FES в Монголії та Пакистані.

